

FRANTZISKOTAR GORAZARREEN BILDUMA

IBILBIDE LUZEAREN HISTORIA LABURRA

Arantzazun sortu zen 1991n Frantziskotar Itzultzaile Taldea, Frantziskotar Ordenaren liburu ofizial bereziak (fundazionalak, legezkoak eta liturgikoak) euskaratzeko helburuarekin batez ere. Horien artean zegoen *Frantziskotarren Orduen Liturgia Berezia* otoitz-liburua. 1992an hasiak ziren hori euskaratzen: otoitzak, irakurgaiak, etab. –gaztelaniazko edizioa 1983koa zen–; testuak euskaratzeko ahaleginaren baitan arazo guztiz apartekoa ipintzen zuten gorazarreek –gaztelaniazko edizioak bazituen 49 latinezkoak eta 62 gaztelaniaz sortuak–: latinezkoak jaso? Erdarazkoak euskarara itzuli edo moldatu? Berriak sortu euskaraz? Bitoriano Gandiagak bazituen ordurako landuak Santa Klararen sei bat gorazarre-kanta, Klaratarrek 1993. urtean ospatzekoa zuten haren jaiotzako VIII. mendeurrenari begira idatzitakoak; *Santa Klarari kantari* liburuxkan argitaratu zituzten horiek, Iñaki Beristain eta Pello Zabaletaren beste zenbait testurekin batera, eta Pello Zabala eta Jose Iturriaren doinu eta guzti.

Frantziskotar Itzultzaile Taldeak bereziki aztertu zuen euskarazko gorazarreen gaia 1992ko uztailaren 10ean egindako bileran; eta erabakirik hartu ere bai. Hiru bide ezberdinok baliozkotzat eman zituen gorazarreok eratzeko: a) Erdarazkoak (latinezko, italierazko, gaztelaniazkoak...) euskaratzea, b) erdarazkoak euskaraz birmoldatzea, c) berriak sortzea euskaraz. Horiek lantzeko irizpideren batzuk ere eman zituen: a) Santu jakinentzakoek haien bizitzaren kontakizun objektiboa eskaini behar zuten, b) neurri jakinekoak eta musikatzeko modukoak behar zuten izan (festaburuetakoez behintzat), c) doxologiazko ahapaldiarekin beharko zuten amaitu, liturgi gorazarreetan ohikoa zenez. Handik gutxira banatu zuten egitekoa hainbat idazleren (olerkari eta bertso-jartzaileren) artean, bakoitzari santu edo jairen bat edo besteko gorazarreak izendatuz – lankide denak ziren fraide frantziskotarrak, Asentxio Elustondo apaiza izan ezik—. Gandiagari Santa Klara, S. Antonio, San Bonabentura eta Arantzazuko Ama izendatu zizkioten orduan.

Gorazarreak irakurri, kritikatu eta “hobetuko” zituzten irakurle eta aholkularien zerrenda ere egin zuten, beroriek ikusi beharrekoren batzuk markatuz: Esaeren argitasuna eta ulergarritasuna, esaldi errepikatuen, hiztegi batuarena, gehitzeko gorazarreak, testuen luzera.

Bitartean gidaritza- eta koordinazio-lana bete zuen Jose Luis Zurutuzak: Liturgi gorazarrei buruzko idazlan lagungarri teoriakoak eta praktikoak edota euskal bertsogintzari buruzkoak bildu eta fotokopiatuak lankideen eskuetan ipintzea, eta lankide bakoitzari zegozkion erdarazko gorazarreak fotokopiatuak eskaintzea. Bere aldetik, berriz, bertsogintzari buruzko hainbat apunte atera eta idatzita utzi zuen, liturgiako gorazarreak eta herri literatura- ren zenbait alderdi aztertuz: neurriak, errimak, azentuak.

Badirudi 1992. urte hartako bertako Gabonaldian zuela lankideen taldeak bere bilera egiteko asmoa, denen artean lehen

saiakerako gorazarreak banan-banan aztertzeke. Baina urtebe-
tez-edo atzeratu zen nonbait bilera. Dena dela, 1993aren azke-
nerako beren lanaren emaitza ipinia zuten Zurutuza koordina-
tzailearen eskuetan: B. Gandiagak sei bat gorazarre aurkeztu
zituen, A. Elustodok bederatzi, J. A. Gandariasek bost; beste
batzuek bina edo bana. Denetara 35 gorazarre, artxiboan jaso-
ta daudenak –GRX sigla du sortak–. Lankideen artean horiek
aztertu, balioztatu eta kritikatzeko egindako taldearen bilera-
ren aktarik ez dugu, baina badirudi ez zutela, oro har, gogokoa
emaitza, eta beraietako gehienek ez zutela nahikoa kemen, egin-
kizun horretan aurrera jarraitzeko. Gainera 1992an izendaturiko
santu gehienen orriak zuritan zeuden artean, 1994ko urtarrilean
dataturiko txostenean koordinatzaileak agertu zuenez.

Aurrera jo beharra zegoen, ordea... Eta badirudi Bitoria-
no Gandiaga berotu zutela proiektua bere eskuetan hartu eta
gida zezan; erantzukizuntzat hartu zuen nonbait hark taldearen
“agindua”. Handik hilabete ingurura honako hau idatzi zuen
bere egunkarian (1994ko otsailaren 14koan): “Ordenako san-
tuen omenezko beste gorazarre bat lantzen eman dut goiza eta
arratsaldearen zati on bat ere bai”. Osasunaren aldetik, ordea,
larria izan zuen 1994. hura: maskuriko minbizia aurkitu zioten
eta kontrako tratamendua hasi behar izan zuen; urte berean
egin zioten bihotzeko ebakuntza ere; baina ondorengo urtee-
tako osasun gorabeherak eta guzti, eutsi egin zion egitekoari.
Hurbil-hurbil zeukan J. L. Zurutuza eta beste, makalaldietan
suspertzeko eta edonoiz laguntzak eskaintzeko. Handik urte
batzuetara testigantza hau utzi zuen idatzita Zurutuzak berak:
“Gaixotasun bitarteko urte hoiek, lan garrantzitsu batean eman
zituan: frantziskotar santu eta santei gorazarreak egiten, larogei-
tik gora ontzeraino. Gertu-gertutik jarraitu nion zeregin hortan:
hobekuntza-tarteak bilatuz, santu/a bakoitzaren bizitza irakur-
tzen zuan, harekin otoitz egin eta paperean gorazarre bihurtzen
saiatzen zen. Eta hurrengoan, egina berriro irakurri, hemen ukitu

han ukitu, bere gustora jartzeraino.” (“Frantziskotar olerkaria”, in: *Arantzazu*, 2001, abuztua/iraila, 5. or.).

Asentxio Elustondo ere saiatua ibili zen Frantziskotarrentzat liturgi gorazarreak idazten, seguruenik Jose Agustin beraren anaia fraideak bultzaturik eta Zurutuzaren laguntzarekin —esan beharra dago 1983-2000 bitartean berrogeita hamar bertso-sortatik gora argitaratu zuela *Arantzazu* aldizkarian, batez ere Jose Agustin anaia zuzendari izan zenean. 1993ko abuztu-iraileko zenbakian Asisko Santa Klarari eskaini zion bertso-sortetako bat, Frantziskotar Gorazarreen artxiboko GRX bilduman jasota dagoena. Horrezaz gain hamazazpi gorazarre idatzi zituen Frantziskotarren Orduen liturgiarako. Liburu honen aurkezpenean esanda dagoenez, horietako lau aldaketa txikirekin batzurekin daude liburu honetako bilduman jasota; beste biri aldaketa handixeagoak egin zizkien Gandiagak; eta beste batzuk abiapuntu-tzat bakarrik hartu zituen, bere aldetik gorazarre berriak ontzeko. Seguru asko zinez balioztatu zituen Gandiagak Asentxioren gorzarreetako batzuen egokitasuna eta arnasa poetikoa.

Gandariasek ere idatzi zuen hasiera hartan dozena erdi bat gorazarre, eta txukun-txukun jarri koordinatzailearen eskutan, doinu (eta partitura) eta guzti. Baina 1992ko azaroan Zurutuzari idatzitako gutunean zioenez, bera ere ez zegoen batere lasai egindako lanarekin, euskaratu nahi izan zituen erdarazkoei “piperrik” aurkitzen ez zielako, eta berak egindako moldaketak ere asebetetzen ez zutelako. “Horregatik, hor ibili naiz, zerbait santu-sentei begira bereizgarririk bilatzen. Eta azkenik, ez dakit zer egin dudan. Dena dela, ezer baliogarririk ikusten baduzu, on egin deizula; eta bestela, badakizu zer egin, paper untzira bota, eta han ‘justuen loak’ har ditzala”. Berak idatzitakoak gorabehera, laguntza ona eman zion Gandariasek Gandiagari, honek landutako gorazarre berriak berrikusten eta zuzentzen.

Frantziskotar Gorazarreen proiektua bideratu eta handik sei urtera, 1998ko udaberrian, 61 gorazarreko sorta osatua zuen

Gandiagak bere aldetik (gehi Elustondok landutako beste sei, berak ukituak). Zenbait lagunen eskuetan ipini nahi zuen, ordea, bilduma osoa, kritikak eta oharra jasotzeko. Aurrenik Eustasio Etxezarretari bidali zion sorta txikia Zurutuza koordinatzaileak, adituaren iritzia ezagutu nahian: “Gure Ordenarentzat berezi samar ikusi ditugun santu guztien gorazarreak dauzkagu prestatuta, berriskute baten beharrean badaude ere”, idatzi zion orduan.

Urte hartako udan Gandiagak berak hiru bat aste eman zituen Donostiako Jakin anaiartearen etxean, oporrak egite aldera bai, baina aldi berean bere gorazarre-bilduma aurkezteko eta bertako lagun oharra bildu nahian. Lan berezia egin zuen anaiarteko Jose Antonio Adurizekin, berak lehendik (artxiboan GRA deitu dugun bilduman) eginda zekartzan aldaketa askotxo kopia digitalean sartzen, euskara batuko ortografiaren aldetik berrikusten eta bereziki bertsoetako sinalefak markatzen. Horrela sortu zen Gorazarreen aldaera berria, artxiboan GRJ deitu duguna. Aipaturiko 67 gorazarre berriekin batera baziren bertan beste hiru, Iñaki Beristainenak, Arantzazuko Amari eskainiak.

Ondoren bilduma zuzendua zerbait osatu –Arantzazuko beste bost kanta klasiko gaineratu zituzten, eranskin moduan–, eta koaderno berezia (GRK) argitaratu zuten edizio digital mugatua, hainbat lagun artean banatzeko asmoz. 1999ko udaberrian bideratu zuten lehen kontsulta zabala, koaderno hartu zuen bakoitzari iritzi kritikoa eta edonolako iradokizun eskatuz. Manolo Pagolaren, J. A. Gandariasen eta Joseba Etxeberriaren erantzun idatziak daude artxiboan. Horien zuzenketak eta iradokizunak oso aintzakotzat hartu zituen Gandiagak. Pagolak iradokita, hain zuzen, beste zenbait gorazarre eta lau kanta frantziskotar ezagun gehitu zituzten hurrengo urteko bigarren argitalpen digitalean (GRP). Joan Mari Lekuona olerkari eta adiskidearekin ere berrikusi nahi izan zituen Gandiagak bere

gorazarreak; haren iradokizunen berri idatzirik ez daukagu, baina, Zurutuzak GRP koadernoaren aurkezpenean ziurtatzen digunez, “Joan Mari Lekuonak goitik behera aztertu ditu Gandiagarekin berarekin eta bikaintzat jo ditu ia beti.”

Bildutako oharrak eta zuzenketak jasota, eta bilduma osatuta –74 gorazarre eta bestelako 13 kanta ezagun– argitalpen digital mugatu berria eratu zuten (GRP), 1999. urte berean, eta fraideen hainbat anaiartetara banatu, Zurutuzaren aurkezpen labur eta guzti. Zera dio testu horretan koordinatzaileak: “Bigarren argitalpen mugatu honetan, Gandiagak azterketa guzti horietako [lehen kontsultako] iradokizunak jasoz birmoldatu duen testua ematen da”. Helburua zen fraideen anaiarteek eta serora frantziskotarren ahizparteek beren otoitzean gorazarreak ere erabiltzen hastea eta, nahi izatera, iradokizun berriak egitea. Jakin ez, zenbaterainoko oihartzuna jaso zuten horiengandik arduradunek eta Gandiagak berak.

Urte horretantxe (1999) argitaratu zuten *Frantziskotarren Orduen Liturgia Berezia* euskaraz (EFA, Arantzazu), gorazarrerik gabe. Honela dio bertako sarrera bereziak: “Sormenak ematen duen neurrian, gorazarreak aukeratu, zuzendu eta ugaritu daitezkeenez, iruditu zaigu gai nahiko aldakor hauek, umotu samartuak daudenean, aparteko liburuxka batean argitara ditzakegula, behar diren baimenekin (...). Gainerakoan, gure liturgiako festatuburu eta jai guztiek izango dituzte beren gorazarreak, eta gure Ordenan esanguratsuen diren santuen oroipenek ere bai” (6-7 or.).

Liburuaren aitzindari bezala-edo zabaldu zuten, bada, Gorazarreen koaderno osatua (GRP), behin-behineko argitalpena, liburuaren eranskin izango zen argitalpen iraunkorrago eta formalagoaren zain, koadernoaren aurkezpeneko azken puntuan iradokita dagoenez: “Oraingo gure asmotan, gorazarre hauek ez dira sartuko Frantziskotar Orduen Liturgia bereziaren argitalpenean. Eranskin bezala agertuko dira aparte, aurrerantzean

ere hobetu eta aberastu ahal izateko”. Eranskin horretaraxe bidualtzen du, hain zuzen ere, Orduen Liturgiaren liburuak otoizgilea, santu eta jaiegun bakoitzaren hasieran errepikatuta dagoen “Gorazarreak eranskinean” oharrarekin. Uste baino gehiago luzatuko zen, ordea, agindutako “aparteko liburuxkaren” edo “eranskinaren” argitalpena, eta hainbatek galdetu izan du noiz etorriko ote zen.

Garai hartan Eustasio Etxezarretaren eskuetan ere ipinia zuten azken bilduma osoa, Liturgi arduradunaren eta adituaren oniritziaren bila edo. Goitik behera irakurri eta zuzenketa eta iradokizun ugari eginda, gehienbat formalak eta ez edukizkoak, itzuli zuen hark 2000. urtearen hasieran, urtarrilaren 5ean Zurutuzari zuzendutako gutunarekin batera. “Konturatuko zarenez, ez dut apenas oharrik egin edukiari buruz. Uste dut orokorrean aski ongi daudela edukiari dagokionaz. Beraz, nire oharrak gehienbat idazkerari eta, inoiz, neurriari dagozkion ikutuak dira”, zioen bertan. Besteak beste, gorazarreen bukaerako doxologiaren azkenean “Amen” hitza sartzea proposatu zuen, ohitura hartarakoa zela eta.

2000. urtean, Gandiagaren bizitzako azkenekoan, sartuta gaude ordurako. Adeitasun handiz eta oso aintzakotzat hartu zituen hark Etxezarretaren oharrak, eta haiek eta bestelakoak kontuan izanik, gorazarreak zuzentzen eta orrazten jarraitu zuen. GRG deitu dugun kopian berak egindako zuzenketa eta oharretako asko 2000. urtean daude bereziki datatuta, eta horietako batzuk urte bereko irailean, hain zuzen ere, heriotzara eramango zuen ebankuntza larria egin baino egun batzuk lehenago. Eta orrazketarekin batera gorazarre berriak sortzen jarraitu zuen, batez ere “santuen betikoak” deritzaienetakoak. Hain zuzen, Gandiagaren azken gorazarreak eskuzko letra ederrez idatzita eta fresko-fresko kontserbatuta iritsi zaizkigu haren idatzien artxiboan (GRS). Horietako zortzirekin sorta gehigarria

(GRN deitu duguna) eratu zuten argitalpen digitalez, seguruenik, eta agindua agindu, komentuetara ere bidali zutena, aurretik zabaldutako GRP koadernoaren aberasgarri. Autorearen azken urteko zuzenketok jasoz eta gorazarre sortu berriok gehituz, azken bilduma digitala (GRZ) eratu zuten -82 gorazarre + bestelako 13 kanta-, gaur arte argitara eman gabe egon dena, eta liburu honen argitalpenerako oinarritzat hartu duguna. Beste sei gorazarre, ordea, Gandiagaren artxiboan geratu ziren, digitalizatu gabe eta orain arteko bilduma-bertsio ezberdinetan sartu gabe; horiek ere aurkitu ahal dituzu liburu honetan.

Frantziskotar Gorazarreen bilduma ederra, luzaroan landu eta orraztua, utzi zigun, beraz, Gandiagak, 2001eko otsailaren 21ean hiltzean. Jakin ez, ia hamar urtetako proiektua burututzat emana zuen berak, baina koordinatzaile eta arduradunek amaitutzat jo zuten nonbait. Ondorengo urteetan, Paulo Agirrebaltzategik Gorazarrean edizio kritikoa paratu zuen, Gandiagaren literatur idazlan guztien datu-basearen baitan, eta 2007an Interneteko *Gandiaga.com* atari berezian editatu zituen.

Gorazarreen testuena burututa, doinuena falta. Proiektuaren hasieran bertan mahaigaineratu zuten arduradunek gorazarreak musikatzearen arazoa, baina 1999. urtean erantzunik gabe zegoen artean: "Musikatze lana gehienbat Pello Zabala eta Bitor Etxebarriaren kontura joango da", zioen Zurutuzak, komentuetara GRP koadernoarekin batera bidalitako gutun zirkular modukoan. Haien eginbehartzat jarraitu zuen horrek Gandiaga hil ondoren ere, baina eginkizun, luzaroan. Geroko urteetan Pello Zabala joan zen sortuz doinuren batzuk -hamarren bat-, eta Arantzazuko anaiartearen otoitzaldietan abestuz ere bai. Azkenik 2010. urtean, Frantziskotar Gorazarrean bilduma osoa behingoz argitaratzea erabakita eta edizioa bideratuta, 20ko doinu-sorta polita eta egokia osatu ahal izan zuen, liburu honen atzealdeko "Doinuen eranskineko" lehen hogeiak.

Hogei bat urtetako emaitza argitara ematera dator, beraz, oraingo paperezko edizio hau. Eta historia labur hau bukatzeko, ohar bat gaineratu beharrean gara, orain arte erabilitako siglena argitze aldera. Hamar urtez landuz, zuzenduz eta osatuz joandako Frantziskotar Gorazarreen bildumaren bertsio edo aldaera ezberdinak bereizteko eta izendatzeko erabili ditugu horiek; bata besteari alderatuz, urratsez urrats iradoki edo egindako zuzenketak, aldaketak eta gehiketak ikusi ahal dira. Hamar sorta ezberdin ezagutzen ditugu Frantziskotar Gorazarrean bildumarenak: 1. *Santa Klara-ri kantari* liburuxka inprimatua (SKL,1992), 2. Hasierako saiakerako gorazarre sorta, hainbat lagunen artean idatzi eta bildua (GRX, 1993), 3. Gandiagak eraturiko lehen bilduma handia (GRA, 1997), 4. Jakin anaiartearen zuzendu eta grabaturiko kopia digitala (1998, GRJ), 5. Kontsultarako presaturiko lehen koadernoak (GRK, 1999), 6. Jendeen kritika eta iradokizunen ondorioz zuzendu eta gorazarre gehiagoz hornitutako bilduma osatua (GRP, 1999), 7. Eustasio Etxezarretak oharretaturiko bilduma osatua (GRE, 2000), 8. Gandiagak azkenekoz berrikusi eta zuzendutako bilduma osatua (GRG, 2000), 8. Zortzi gorazarre berriz eraturiko gehigarria, (GRN, lau kopia eskuzko oharrekin, 2000), 9. Jose Luis Zurutuzak berrikusi, zuzendu eta paraturiko kopia digitala (GRZ, 2004?), eta 10. Gandiagaren artxiboko orri solteen (eskuz idatzitakoen nahiz daktilografiatuen) hogei gorazarreko sorta (GRS, 1992-2000). Gorago adierazita geratu denez, aldaera-bilduma denon datuak daude jasota Gandiagaren literatur ondarearen datubase digitalizatuan, eta Internet-eko *Gandiaga.com* atarian aurki daiteke Frantziskotar Gorazarreen bilduma osoaren edizio bateratua: poetaren literatur idazlan guztien edizio kritikoaren webgunean, alegia.

Eta orain hona hemen era sintetikoan eta begirada batez ikusteko moduan Frantziskotar Gorazarreen proiektuaren ibilbidea urratsez urrats, bakoitzeko gorazarre- eta kanta-kopurua

markatuta. Bildumaren aldaera-iturri bakoitzaren deskripzio zehatzagoa aipaturiko *Gandiaga.com* atarian ikus daiteke, bertako “Edizio kritikoaren iturriak” kapitulu lagungarrian.

Bilduma-aldaera	Gandiaga	Elustondo	Besteak	Denak
SKL (1992-1993)	6	—	5	11
GRX (1993)	6	18	11	35
GRA (1997)	59	8	—	67
GRJ (1998)	61	6	3	70
GRK (1998)	61	6	8	75
GRP/GRE/GRG (1999-2000)	68	6	13	87
GRN (a-b-c-d) (2000)	8	—	—	8
GRS (1992-2000)	20	—	—	20
GRZ (2004?)	76	6	13	95

Hirugarren zutabeko "besteak" –bestelako kantak– edizio honetatik kanpo geratu dira azkenean, erabiltzaileak erraz eduki ahal ditzakeelako eskura beste nonbaitetik. Lehen eta bigarren zutabekoak (76+6) sartu ditugu, beraz; eta horiei gaineratu dizkiegu Gandiagaren idatzien artxiboko beste sei (6) berri, bestelako sortetan ez daudenak. Denetara laurogeita zortzi (88) gorazarre daude edizio honean.

BITORIANO GANDIAGA

FRANTZISKOTAR GORAZARRE EUSKARAZKOEN SORTZAILEA

Ikusi dugunez, Bitoriano Gandiagak bere gain hartu zuen, azken batez, Frantziskotar Gorazarreak lantzeko erantzukizun nagusia eta gidaritza, azken bilduma osoaren autoretzat hartu ahal izaterainokoa; eta Asentxio Elustondok bere gorazarreekin eta beste hainbatek beste eratara horretarako egindako ekarpena ahaztu gabe, Gandiagaren sorkuntza-lan eskergaz eta autoretzaz zerbait gehiago esan beharra daukagu.

2001eko otsailaren 21ean hil zen, beraz, Gandiaga. Bizitzako azken hamar urteak nahikoa bereziak izan zituen. 35 urtez Arantzazuko seminarioan irakasle jardun, eta 1990an hura ixtean, “aurre-jubilazioa” –62 urte zituen artean– eskaini zion Eusebio Unzurrunzaga ministro probintzialak, ordurarteko eginbehar astutenak alde batera utzi, eta idazteko denbora “librea” eduki zezan. Jubilazio-urteak bai, baina ez erretiro-urteak... Sorkuntza oparoko urteak izan zituen, bereziki barne-poesia espiritualean eta erlijiozko kantetan. Azken hauetakoak dira Frantziskotar Gorazarreak, Gandiagaren jubilazio-aldi osoa hartzen dutenak. Gaixoardi-urteak ere izan ziren, ordea, haiek, goian adierazita utzi dugunez.

Ezaguna da, nekez onartzen zuela Gandiagak inork kanpotik gaia jartzea –edo iradokitzea soilik–, olerkiren bat idatz zezan: urduritu egiten zen horrelakoetan, eta batzuetan haserretu eta asaldatu ere bai. Ezaguna da, era berean, bere olerki-lanean ez zuela edukitzen aldez aurretik asmatu eta erabakitako libururen baten proiektu edo helbururik, lan metodikoz bete eta osatzekorik. Behin jubilatuta, ordea, libreago –ala behartuago?– sentitu zen nonbait Frantziskotar Gorazarreen taldeko proiektuaren “disziplinaren” barruan jarduteko: bere airera eta bere erritmoan, hala ere.

Esana dugunez, Asisko santa Klararen jaiotzako VIII. mendeurrenaren kariaz (1993) landu zituen Gandiagak bere lehen gorazarre frantziskotarrak, Asisko santari eskainitakoak –liturgi gorazarre izateko moduko kantarik bazuen, ordea, lehenagotik ere landuta–; Oñatiko Santa Ana monastegiak argitaratu zituen (1993) *Santa Klara-ri kantari* liburuxkan: Gandiagaren sei kanta eta beste zenbait, gaztelaniazko itzulpenarekin, eta doinu eta guzti. –Santa Anako klaratarrei bereziki begirako beste hiru gorazarre ere idatzi zituen garai hartan, Santa Ana eta San Joakini eskainiak, orduan argitaratu gabe geratu zirenak–.

Eskakizun handiko proiektua eta lana izanik, aringarri eta kontsolagarri ere gertatu zitzaion nonbait, bere jubilazio-aldian, Frantziskotar Gorazarreena, bizitzako azken urteetako osasunaldi eskasean. Barkagarri izango zaidalakoan, hona neure garai hartako egunkariko testigutza txikia ere –2001eko otsailaren 14koa da; handik astebetera hilko zen gizona–. Haren osasun-egoeraz kezkatuta, Arantzazuko Joseba Etxeberria liburuzainari deitu nion... Baietz, oso larri zegoela Gandiaga, baina aldarte onean, hala ere, eta ahal zuen neurrian lanean jarraitzen zuela, euskarazko gorazarreak gaztelaniara itzultzen, poesiak bizia ematen omen ziolako. Ez dakit telefonoz jasotako hitz horiek doi-doi Frantziskotar Gorazarreei buruz ari ziren, zeren eta “antzinako” Santa Klararen gorazarreak –eta Santa Ana eta San Joakinenak– izan ezik, beste bakarrik ere ez baikenuen gero aurkitu Gandiagaren artxiboko paperen artean, gaztelaniara itzulita. Bestalde, azken egun haietan idatzi zituen hark Mertxe Urteaga arkeologoarentzat olerki labur batzuk, gaztelaniara ere itzuli zituenak. Agian nire iturri beretik jaso zuen informazioa Juan Luis Zabalak, Gandiaga hil eta hurrengo egunean honako hau idazteko: “Azken bere gaixoaldian frantziskotar gorazarreak gaztelaniara itzultzen jardun zen, Euskal Herritik kanpora ere erabil ahal zitzaten.” (*Euskaldunon Egunkaria*, 2001-02-22, 40. or.). Egia esan, ez dugu horren bestelako berririk.

Behin eta berriro ziurtatu zuen Zurutuzak Gandiagaren autoretza eta originaltasuna Frantziskotar Gorazarreotan. Hone-la idatzi zuen, horien lehen argitalpen digital mugatua (GRK) jendeari bidaltzean (1998): “Gorazarre gehienak berriak dira, Bitoriano Gandiagak eginak (zenbait kasutan besteren batzuek [hasierako taldekoek euskaraz landutakoak] abiapuntu hartuz”; eta berriro, bilduma osatuagoa (GRP) kritikatzaillei bidaltzean (1999-III-25): “Gorazarre hauen egilea Bitoriano Gandiaga da. Zenbait gorazarre ontzerakoan –dozenatik gora– Axintxio Elustondo apaizak, Jose Antonio Gandariasek eta abarrek pres-

tatutakoak eduki ditu begi aurrean”... Azken bi hauen ekarpenaren berri gorago emana dugu.

Gandiaga gorazarregilearen metodoari buruz Zurutuzak idatzitakoa ere gorago jaso dugu: “... Santu/a bakoitzaren bizitza irakurtzen zuan, harekin otoitz egin eta paperean gorazarre bihurtzen saiatzen zen. Eta hurrengoan, egina berriro irakurri, hemen ukitu han ukitu, bere gustora jartzeraino.” Bere bihotzetik eta otoitzetik atera zituen, beraz, Gandiagak gorazarreok. Hasiera batean, egin zuen, egin, saiakeratxoa gaztelaniazko “Común de santos franciscanos”-eko bezperetako “Cuando la tarde declina“ (*Liturgia de las Horas*, 89. or.) itzultzen edo; eta lehen lerroa euskaratu ere egin zuen: “Arratsaldea jaustera doa”; baina horretan geratu zen itzulpen-ahalegina, eta, gaztelaniazkoan nolabait inspiraturik ere, gorazarre guztiz berria ondu zuen bere aldetik. GRS-n daukagu horren lehen aldaera, daktilografiatua; ez lehen-lehena, ordea, “B bertsioa” oharra baitago orriaren buruan eskuz idatzita. Aldatu ere, asko aldatu zuen aldaera horretatik azkenekora.

Handik aurrera, erdarazko gorazarre argitaratuak itzultzea edo moldatzea alde batera utzi, beraz, eta euskarazko berriak sortzera jo zuen Gandiagak, Zurutuzak adierazitako metodoari eutsiz. “Gandiagari, nik uste, ez zitzaizkion asko gustatzen erdal gorazarreak, hitzez hitz hartzeko behintzat ez, eta inspirazio iturri bezala ere ez gehiegi. Latinezkoak, berriz, zer esan... Hark santuen bizitzak hartu zituen gogoan, batez ere “Año Seráfico” liburutxoetan agertzen diren eran”, idatzi zion J. L. Zurutuzak Eustasio Etxezarretari 1998ko udaberrian (maiatzaren 21ean). Dena dela, santu jakinentzako gorazarretan ez bada, bestelako orokorragoetan (noiznahikoetan edota santuen betikoetan) inspirazio aski hurbilekoa bilatu zuela dirudi, batzuetan behintzat, gaztelaniazko gorazarretan: ondoren bere erako olerkia sortu eta lantzeko, hori bai. Ikus daitezke, adibidez, honetara hasten di-

renak: Hasierako "Noiznahiko gorazarreen" saileko "Argi guztia du goizak" –"Como se abrió la mañana"– eta "Aita Frantzisko, pozaren" (1 eta 2) eta "Doan maitatzean dago" –"La perfecta alegría"–, edota Frantziskotar gizon santuen omenezko "Santu horrek gauzkazu" (102. or.) –"Fuiste grito enamorado"–; eta baita Frantziskotar emakume santuen omenezko "Dohatsua zu, Kristoren" (104. or.) –"Dichosa tú, que te llamas"– hasten dena ere. Are hurbilagotik jarraitu zion San Frantzisko Asiskoaren omenezko "Esaltiamo col canto e la lode" italierazko gorazarreari bere "Omen dezagun Aita Frantzisko" lantzean (86-87 or.); baina askatasun handiz jokatzuz hemen ere.

Dena dela, zehazkiago aztertzea litzateke erdarazko gorazarreen eragina Gandiagaren Frantziskotar Gorazarrean sor-kuntzan. Ez al da egun egokia, haren heriotzaren hamaikagarren urteurreneko hau, horrelako gogoa –asmoa?– iradokita uzteko, aditu nahi lukeenarentzat?

Donostia, 2012-02-21

Paulo Agirrebaltzategi